

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

13

Mykolas Römeris

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCIŅĒ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas

Giedrius Subačius
Antanas Tyla

SUDARYTOJAI:

Egidijus Motieka
Rimantas Miknys
Vladas Sirutavičius
Raimundas Lopata

*Redakcinė kolegija dėkoja Lietuvos istorijos institutui ir
Atviros Lietuvos fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

©Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1996
©Lietuvos istorijos institutas, 1996

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-02-2

TURINYS

PRATARMĖ	7
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS.	
<i>Vytautas Aleksiejūnas</i> IŠ RŌMERIŲ GIMINĖS GENEALOGIJOS	10
<i>Steponas Deveikis</i> RŌMERIŲ BAGDONIŠKIS	16
<i>Mindaugas Maksimaitis</i> MYKOLO RŌMERIO KELIAS Į PILIETIŠKUMĄ	24
<i>Zbigniew Solak</i> MICHAŁ RŌMER I MASONERIA WILEŃSKA (1911–1915)	35
<i>Raimundas Lopata</i> ANTRASIS TAUTŲ PAVASARIS IR MYKOLO RŌMERIO LDK ATKŪRIMO KONCEPCIJA	46
<i>Vladas Sirutavičius</i> DVI LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO INTERPRETACIJOS (MYKOLAS RŌMERIS IR JUOZAPAS ALBINAS HERBAČIAUSKAS)	54
<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS (LDK) ATKŪRIMO, BALTŲ VIENYBĖS PROJEKTAI IR MYKOLAS RŌMERIS	80
<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RŌMERIO LIETUVOS VALSTYBINGUMO KONCEPCIJA IR PASTANGOS JĄ ĮGYVENDINTI 1911–1919 METAIS	88
<i>Česlovas Laurinavičius</i> MYKOLAS RŌMERIS – LIETUVAI, ARBA DAR KARTĄ APIE LIETUVOS PILIETINIO PAVELDO PROBLEMĄ	114
<i>Vygintas Bronius Pšibilskis</i> MYKOLAS RŌMERIS – POLITIKOS STUDIJŲ LIETUVOJE INICIATORIUS	122

<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RÖMERIO INDĒLIS Į KLAIPĒDOS KLAUSIMO SPRENDIMĄ HAGOS TEISME	133
---	-----

II. SVARSTOME PROBLEMĄ: TARP ISTORINĒS IR ETNOGRAFINĒS LIETUVOS.

<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS LENKŲ IR LATVIJOS VOKIEČIŲ VAIDMUO NACIONALINĒS KONSOLIDACIJOS PROCESUOSE	140
---	-----

<i>Darius Staliūnas</i> TADO VRUBLEVSKIO POLITINĒS MINTIES BRUOŽAI	150
---	-----

<i>Vytautas Berenis</i> LIUDVIKO ABRAMOVIČIAUS IR MYKOLO RÖMERIO XX AMŽIAUS LIETUVOS VALSTYBĒS IDĒJOS KLAUSIMU	171
--	-----

III. PUBLIKACIJOS.

MYKOLO RÖMERIO AUTOBIOGRAFIJA <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	180
---	-----

TRYS DOKUMENTAI IŠ M. RÖMERIO ASMENS BYLOS <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	228
--	-----

MYKOLAS RÖMERIS LENKŲ IR LIETUVIŲ GINČAS <i>Parengė Egidijus Motieka</i>	244
--	-----

STRESZCZENIE	255
--------------	-----

ZUSAMMENFASSUNG	269
-----------------	-----

SUMMARY	285
---------	-----

TRUMPINIAI	299
ASMENVARDŲ RODYKLĒ	300
VIETOVARDŲ RODYKLĒ	309

RÖMERIŲ BAGDONIŠKIS

Steponas Deveikis

Savo giminę Römeriai kildino iš Saksonijos vokiečių: tolimas protėvis, Kalavijuočių ordino riteris, supasaulietinus ordiną savo vedybomis pradėjo Römerių giminės šaką Kurše¹. Jo palikuonis – artilerijos generolas Motiejus Römeris (apie 1606–1699) XVII a. trečiajame dešimtmetyje persikėlė į Lietuvą ir dalyvavo daugelyje karo akcijų jos pusėje², taip pat rūpinosi savo giminės turtų gausinimu išgydamas ir nuomodamasis dvarų žemes Trakų, Vilniaus, Ukmergės, Kauno pavietuose (PSB mini per 10 vietovių)³. Jo sūnus Motiejus Römeris (mirė 1718 m.), Trakų pakamaris, Semeliškių seniūnas, naujų valdų įsigijo per vedybas su Helena Kierdejówna⁴. Nors 1715 m. testamentu visi turtais ir žemių valdos buvo išdalyti 4 sūnams, netrukus vėl viskas sugrižo vieno jų – Stepono Jurgio Römerio (Trakų vėliavininkas, mirė 1773 m.) nuosavybėn⁵. Matyt, šis Römeris 1733 m. ir 1739 m. padidino giminės valdas, nupirkdamas Kriaunas Ukmergės paviete (dabar Rokiškio raj.) ir Daugirdiškes Trakų paviete⁶.

Kriaunos kadaise priklausė Rudaminų Dusetiškių giminei, tačiau XVII a. pabaigoje teko Kotrynai Rudaminaitei kaip kraitis, kai ši tekėjo už pirmojo vyro Krišpino, o vėliau už antrojo vyro Oginskio⁷. 1714 m. Kotryna Oginskienė iš Kriaunų dvaro išskiria Bagdoniško palivarką ir parduoda jį Mykolui Sulistrauskui⁸. Jo brolis Antanas Sulistrauskas 1742 metais parduoda Bagdoniški Adomui Kristupui Ropui (Roppui). Šis prasiskolina ir priverstas Bagdoniški perleisti Vaitiekui Vyšinskiui, Chelmo seniūnui, kuris taip pat neįstengė susitvarkyti su skolomis. Taip Bagdoniškis ėjo iš rankų į rankas, kol Stepono Jurgio Römerio vyriausias sūnus Steponas Dominykas (1721–1793), Trakų pakamaris, po valdų padalijimo septyniems įpėdiniams gavęs Kriaunas ir Daugirdiškes, 1786 m. pavasarį iš bevaikio V. Vyšinskio brolio vaikų nusipirko nuosavybės teisę į Bagdoniško dvarą, tačiau neišpirko jo iš Koskų, t. y. nesumokėjo jiems skolų, už kurias Koskai dvarą valdė įkaito teisėmis⁹. Po Stepono Dominyko Römerio mirties nuosavybės teisė į Bagdoniško dvarą atiteko jo įpėdiniui sūnui Mykolui Juozapui Römeriui (1773–1853), Kriaunų ir Daugirdiškių paveldėtojui, Vilniaus maršalkai, masonų ložės „Uolusis lietuvis“ vadovui, Vilniaus Šubravecų (Nenaudėlių) ir patriotų draugijų dalyviui. Jis ketino Bagdoniški išpirkti iš Koskų, tačiau pastarieji to

nenorėjo. Po bylinėjimosi 1809 m. Koskai paliko Bagdoniškį¹⁰. Didelę reikšmę turėjo Antanašės dvaro (Rokiškio raj.) pirkimas. Beje, Antanašė, žinoma nuo XVI a., priklausė magnatams Goštautams, vėliau Pliateriams. Taip Römeriai užvaldė plačią apylinkę dabartiniame Rokiškio rajone – 46 kaimus ir užsienius¹¹. M. J. Römeris Kriaunose, Antanašėj ar Bagdoniškyje niekad nebuvo įsikūręs, gyveno Vilniuje ir savo dvaruose Daugirdiškėse bei Dembinoje, kurią gavo 1799 metais veddamas Rachelę de Raes (Raės) (1783–1855)¹².

1852 m. pabaigoje M. J. Römeris prieš mirtį padalijo savo turtą tarp įpėdinių. Antanašę ir Kriaunas jisai pavedė sūnui Edvardui Römeriui, Trakų dvarus – Daugirdiškes, Bolbėnus, Granapolę ir Dembiną – sūnui Severinui Römeriui, o Bagdoniškį – vaikaičiui, mirusiojo sūnaus Mykolo Stepono (1816–1846) sūnui Mykolui Kazimierui Römeriui (1845–1920)¹³. M. K. Römeris Bagdoniškį valdė 68 metus, ir su jo vardu dera sieti Bagdonišchio suklestėjimą XIX a. pabaigoje, nes Bagdoniškis nenukentėjo nuo carizmo represijų po 1863 m. sukilimo (dvaro savininkas tada buvo dar jaunas, nedalyvavo sukilime, tačiau M. Muravjovo įsakymu buvo priverstas nutraukti mokslus užsienyje ir grįžti į Bagdoniškį¹⁴. Römerių giminės priešinimasis caro politikai ir carizmo represijos iškiliausiems giminės atstovams – atskira, kitur aptartina tema), o tuo tarpu Römerių Dembinos ir Daugirdiškių dvarus caro administracija privertė parduoti Tiškevičiams. Kriaunų dvarą nupirko vokietis Volteris¹⁵.

¹ M. Maksimaitis, „Prof. dr. Mykolas Römeris ir jo „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos““, – Mykolas Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*, Vilnius, 1990, p. 5–32.

² *Polski słownik biograficzny*, t. XXXI – 1988–1989, s. 650–651.

³ *Ibid.*, s. 651; *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*, red. D. Kamolowa, B. Smolenska, t. X, Warszawa, 1972.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

⁷ M. Römeris, „Gimtojo Bagdonišchio dvaro 1508–1925 m. istorija, paremta Bagdonišchio ir Antanašės dvarų archyvine medžiaga“ (lietuvių k.), LMAB, f. 138-2263.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*; *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*.

¹⁰ M. Römeris, op. cit.

¹¹ *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*.

¹² *Ibid.*; *Z dziejów Römerów na Litwie: „Nie ustawajmy więc w ochocie pisania...“*, red. i wstęp D. Kamolowa, Warszawa, 1992.

¹³ M. Römeris, op. cit.; *Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej*.

^{14,15} M. Römeris, op. cit.

Po baudžiamos panaikinimo Bagdonišio dvaras neteko kaimų: Bagdonišio, Rukelių, Visviliškio, Jonavos, Ginduriškio (Dunduriškio), Malcinos ir kitų¹⁶. Tačiau dvaras liko tinkamas gyventi ir ūkininkauti, o M. K. Römeris mokėjo tvarkytis. Matyt, jo laikais buvo statomi ar perstatomi svarbiausi Bagdonišio dvaro pastatai, kurie išliko iki mūsų dienų. M. K. Römeris turėjo penkias dukteris ir vieną sūnų* – profesorių Mykolą Römerį (1880–1945).

1920 metais mirus tėvui, Bagdonišio dvaras pasidalijamas į šešias dalis. Pakraštines dvaro dalis trys dukterys ir ketvirtosios įpėdiniai išparceliavo ir pardavė, kitos dvi dalys atiteko sūnui M. Römeriui ir dukrai Elvyrai Römeraitėi-Mečkauskienei (Mieczkowska). Dvaro sodyboje susidarė du sodybos centrai¹⁷.

Čia sustokime prie dvaro sodybos istorijos. Neabejotina, kad Bagdonišio dvaro sodybos karkasą suformavo Mykolas Kazimieras Römeris, nors jau 1833 m. dvaro inventoriuje¹⁸ minimi gyvenamasis namas iš plytų, dengtas šiaudais, taip pat klėtis (svirnas), arklidė, degtinės varyklos pastatas, rūsys, tvartas, vasaros ir žiemos klojimai (kluonai), paukštidė. Atskirai paminėti vaismedžių sodai. Tai svarbus faktas, liudijantis senas sodininkavimo tradicijas Bagdoniškyje. Sodas buvo už gyvenamojo namo, apribotas liepų eilėmis. Dar 1828 m. liepos 2 d. Mykolo Juozapo Römerio sūnaus Henriko laiške tėvui užsimenama apie anglišku veislių agrastus Obelių, Antanašės (vadinasi, ir Bagdonišio) dvaruose¹⁹.

Seniausias sodybos pastatas, manytume, yra tinkuoto mūro sienomis šiuo metu gyvenamas namas (schemoje Nr. 2), apgailėtinai apleistas. XIX a. pabaigoje tai buvęs puošnus namas su dailiai ornamentuotu fasadu. Į sodo pusę išeina durys su aukšta laiptų aikštele. Galbūt tai ir yra dar 1833 m. inventoriuje minimas pagrindinis rūmas.

Neišaiškinome, kada pastatytas medinis rūmas (schemoje Nr. 1), kuris ir yra gimtasis profesoriaus M. Römerio namas. Nedidelė šio pastato fasado dalis matoma 1897 m. fotonuotraukoje. Kitoje, apie 1900 m. datuotoje nuotraukoje užfiksuotas bendras namo vaizdas: pastatas buvęs gerokai didesnis negu dabar išlikęs, lyg ir dviejų dalių, T raidės plano. Viena dalis buvo dviejų aukštų. Matome 6 kaminus, langų rėmai nudažyti baltai. Pastatas turėjo mažiausiai 3 duris. Šiame name po dalybų įsikūrė seserys Elvyra Mečkauskienė ir Marija Römeraitė-Römerienė (mirė 1938 m., palaidota Bagdonišio kaimo kapinaitėse). Matyt, dėl finansinių sunkumų medinio rūmo rytinis flygelis, Marijos dalis, buvo išardytas ir, K. Jakimavičiaus (g. 1899 m.) teigimu, parduotas p. Pupeliui į Daciūnų kaimą. Išardytoje medinių rūmų pusėje E. Mečkauskienė pastatydino kolonas. Jos šeima šiame name gyveno iki 1940 metų, o gal ir vėliau²⁰.

Be paminėtų dviejų pagrindinių gyvenamųjų namų, iki dvaro sodybos dalybų būta ir daugiau pastatų: mūrinė pieninė, mūrinė rūkykla, kiti ūkiniai pastatai. Prof. M. Römeris įsikūrė savo dalyje, kur anksčiau, regis, būta dvaro sodybos kluonų ar kitokių pastatų. Naujas gyvenamasis profesoriaus rūmas (Nr. 2) buvo pastatytas apie 1925 metus²¹. Profesoriaus žmonos Jadvygos Čepaitės-Römerienės duomenimis, projektą gyvenamajam namui kūrė jo sesers sūnus Stefanas Römeris, studijavęs dailę Prahoje. Prof. M. Römeris taip pat jam talkino. Namas buvo dažytas raudonai. Priešinių fasadą puošė 4 stulpai – kolonos. Vaikų auklė V. Sadauskienė prisimena, kad name būta daug kambarių. Pirmame aukšte – valgomasis, miegamasis, vaikų kambarys. Antrame aukšte paveikslų kambarys su senelių portretais, darbo kambarys, iš jo – balkonas²².

Buvo pastatytas ir virtuvės pastatas (Nr. 5). Jo sienos akmenų mūro, anksčiau netinkuotos. Prieš virtuvės namą buvo įrengta pavėsinė, vadinamoji „altanka“, iš kurios atsivėrė puikus vaizdas. Šalia virtuvės dar stovėjo malkinė šiaudiniu stogu. Ji neišliko – tik pamatai. Gyvenamąjį profesoriaus namą su virtuve (ir tarnų namu) jungė arkinis tiltelis²³.

Svirnas (Nr. 4) taip pat priklauso prie profesoriaus sodybos naujo centro. Pirmas aukštas sumūrytas iš stambių skaldytų akmenų, antras – iš raudonų plytų. Tarp aukštų įrengta atvira galerija.

Itin daug dėmesio profesorius M. Römeris skyrė namų aplinkai – tvenkiniams, sodui, gėlynams. Bagdoniško dvaro sodybos parke yra keturi sujungti vandens tvenkinėliai, teikiantys dvarui ypatingo puošnumo. Tai akivaizdu net ir dabar, kai viskas labai apleista, jungiamieji kanalai užakę. Pasak žmonos, profesorius sodinęs beržų alėją ir vis sakydavęs:

¹⁶M. Römeris, op. cit.

*Dar vienas sūnus mirė mažas. Jis palaidotas Bagdoniško kaimo kapinaitėse.

¹⁷„Jakimavičiaus Kazimiero (g. 1899), Jakimavičienės Onos (g. 1911) prisiminimai apie Bagdoniško dvarą“, užrašė V. Aleksiejūnas, 1990, rankraštis, autoriaus archyvas.

¹⁸„Inventarz gospodarki dobr Dembiny z folwarkiem...“, Biblioteka Narodowa w Warszawie, rps. sygn. IV 8586, s. 82.

¹⁹*Z dziejów Römerów na Litwie.*

²⁰„Jakimavičiaus Kazimiero prisiminimai“.

²¹„Römerienės-Čepaitės Jadvygos, Kulienės Onos, Kulio Izidoriaus, Sadauskienės Viktorės prisiminimai apie prof. M. Römerį“, užrašė Jolanta Varapnickaitė, 1980, rankraštis, autoriaus archyvas.

²²Ibid.

²³„Rokiškio rajono Bagdoniško (Römerių) buv. dvaro parko specialieji priešprojektiniai tyrimai ir parko regeneracijos projektiniai pasiūlymai, tekstinė dalis ir brėžiniai“, 1990, Valstybinio žemėtvarkos instituto Kraštotvarkos ir želdynų projektavimo sektoriaus archyvas; ibid., asmeninis S. Deveikio archyvas.

„Užleisiu šitą ūkį arba sodu, arba mišku“²⁴. Ir to, ir kito sodyboje pakanka, o tai teikia visam kraštovaizdžiui natūralaus žavesio. Dvaro sodybos parką sudaro perimetriniai želdiniai ir sodų sklypai. Įspūdingos, te gu dabar ir užšlamštintos, drūtų medžių eilės, liepų alėjos.

Parke auga 46 dekoratyvinių medžių ir krūmų taksonai: 6 spygliuočių medžių ir krūmų, 17 vietos ir 8 introdukuotų lapuočių medžių, 8 vietos ir 7 introdukuotų lapuočių krūmų; taip pat ir 6 vaismedžių bei vaiskrūmių rūšys. Medžiai gero, išlakaus augimo, natūraliai suaugę į išraiškingus elementus, formuoja įdomų želdymo siluetą ir išsklotines. Sanitarinė želdyno būklė biologine prasme gera, estetinė prasme patenkinama²⁵.

Vertingiausiais želdyno akcentais laikytini: 1) beržų alėja, formuojanti ir pabrėžianti šiaurritinį parko pakraštį; 2) liepų alėja palei kelią Laibgaliai–Lašai pietvakariniame sodybos teritorijos pakraštyje, teikianči tai teritorijos daliai didingumo ir paslaptingumo; 3) seniausios liepų alėjos (nuo klombos terasinio iškyšulio į apžvalgos kalvelę) fragmentai; 4) didingi vienišiai, kaip: ažuolas parterinėje dalyje, eglė šlaito apačioje, netoli prof. M. Römerio namo. Tuo tarpu kiti drūti, galingi medžiai dėl parko apleistumo kol kas nekrenta į akis, nors, tinkamai sutvarkius teritoriją, tokiais akcentais būtinai taps – pirmiausia tai ažuolai, liepos, klevai rytiniame parko teritorijos perimetre. Sklype prie prof. M. Römerio gyvenamojo namo ir svirno gausu svetimžemių medžių, kurie puikiai įsiterpia į įvairiaamžį ažūrišką medyno „audinį“ ir formuoja unikalią šios želdyno dalies raišką²⁶.

Šitaip želdyno karkasas susiformavęs (o ir buvo formuotas) iš galingų, gero augimo šio krašto medžių: mažalapių liepų, paprastųjų klevų, paprastųjų uosių. Gausu ažuolų ir kalninių guobų. Prie vandens telkinių auga juodalksnių ir trapiųjų gluosnių.

Iš prof. M. Römerio dukterų ir Bagdonišio senbuvų pasakojimų aišku, kad gausiai parke augintos įvairios alyvos²⁷. Iš krūmų minėtina ir pabrėžtina vienapiesčių gudobelių ir lazdynų gyvatvorių (žaliųjų sienų) gausa.

Bagdonišio apylinkės vaizdingos – juk čia Aukštaičių aukštumos. Kraštovaizdžio rajonavimo požiūriu vietovė skirtina Vakarų aukštaičių mažai miškingų priekalvių ir Vidurio Aukštaičių agrarinio kalvyno rajonų sandūrai. Čia vyrauja stambiai ir lėkštai kalvotasis įlomėtasis vietovaizdis²⁸. Bagdonišio dvaro sodyba įsikūrusi ant stambios apystačiu rytiniu šlaitu aukštumėlės „kepalo“, nuo kurio atsiveria vaizdai į Kriaunų pusę, taip įstrigę prof. M. Römeriui. Čia verta prisiminti jo prisipažinimą:

„Veiksnyš, kuris, kaip man atrodo, turėjo labai smarkiai veikti mano psichiką, buvo Bagdoniško kraštovaizdis, tikrai nepaprastai nuostabus, turintis priekalnių kraštovaizdžio bruožų. Iš tikro Bagdoniškis, kurį mylėjau ir myliu nuolat ir kurio visada ilgėjausi..., asocijuojasi man kaip tik su tuo kraštovaizdžiu... Jaučiu tą konkretų kraštovaizdį, save ir jį, dalelę jo pačiame dvare mėgstu stilizuoti ir kaitalioji (ypač sodindamas medžius), kas dar ir šiandien lieka viena stipriausių mano aistrų. Man atrodo, kad Bagdoniškis, ypač jo kraštovaizdis, ir yra tas raktas mano meilės Lietuvai ir jos tautai, o kartu ir mano politinei-tautinei nuostatai...“²⁹.

Tai atskleidžia ne tik jo pajautas, bet ir yra paskata įsijausti į Bagdoniško bei visos Lietuvos kraštovaizdį. Nuo aukštumėlės, kur gelsvuoja ir pilkuoja šiuo metu apleisti Römerių namai, atsiveria svaiginantys toliai. Reikėtų dažniau čia pastovėti ne tik tėviškėnams, bet ir kraštovaizdžio tvarkytojams, ypač studentams.

Tam, atrodo, proga yra. Lietuvos mastu Bagdoniškiu buvo susidomėta po apsilankymo vykdant tarpžinybinę Respublikos dvarų (sodybų) inventorizaciją³⁰.

Tėviškėnų klubo, rajono vadovų, tuometinio Gamtos apsaugos komiteto darbuotojų pastangomis Valstybinio žemėtvarkos instituto Kraštovarkos ir želdynų projektavimo sektoriuje buvo užsakyti priešprojektiniai tyrimai ir regeneracijos projektiniai pasiūlymai. Tyrimus atliko ir projektinius pasiūlymus teikė sektoriaus kolektyvas (šio straipsnio autorius, istorikas Vytautas Aleksiejūnas, architektas Ričardas Čėsna, inžinierius Donatas Bačianskas, architektė Neringa Jarašūnienė ir kt.) Atliktų tyrimų pagrindu kaip tik ir parengtas šis straipsnis. Istoriniai ir kartografi-

²⁴ „Römerienės-Čepaitės Jadvygos prisiminimai“.

²⁵ „Rokiškio rajono Bagdoniško specialioji priešprojektiniai tyrimai, dendrologinių ir pomologinių tyrimų ataskaita“.

²⁶ Ibid.

²⁷ „Römerienės-Čepaitės Jadvygos prisiminimai“.

²⁸ A. Basalykas, *Lietuvos TSR fizinė geografija*, t. 2, Vilnius, 1965.

²⁹ M. Römeris, „Mano giminės ir kilmė. Römerių giminė“ (lenkų k. rankraštis), LMAB, f. 138-2262, l. 26–27.

³⁰ „Rokiškio rajono Bagdoniško buv. parko inventorizacijos medžiaga, 1989–1990“, Valstybinio žemėtvarkos instituto Kraštovarkos ir želdynų projektavimo sektoriaus archyvas, byla, inv. nr. P-120/90.

nio vaizdo tyrimai leido patikslinti buvusio dvaro sodybos komplekso ribas³¹.

Reikia šiam išplėtotam kraštovaizdžio kompleksui šeimininko. Juo norėjo ir galėjo būti Vytauto Didžiojo universitetas, tvarkantis ir naudojantis visą Bagdonišio parko ir sodo teritoriją. Su tuo sutiko ir tokią perspektyvą rėmė ir remia profesoriaus dukterys paveldėtojos. Ir bagdoniškiečiams tai būtų graži likimo dovana, jei vietovė būtų naudojama, puoselėjama kultūros ir švietimo, memorialiniu, gamtosauginiu, tradicinio ūkininkavimo (sodininkystės, daržininkystės, atviro grunto gėlininkystės, galbūt bitininkystės) tikslais.

Pirmiausia reikia išsaugoti vientisą teritorinį kompleksą, suteikti jam kultūros istorijos draustinio statusą, atkurti tvenkinių sistemą, kai kuriuos sodų sklypus. Tai aktualu sprendžiant nuosavybės gražinimo klausimus ir funkciškai zonuojant sodybos teritoriją. Atskiros komplekso dalys turėtų skirtingą struktūrų sąrangą: atkurtą praėjusių laikų stilistiką, kiek įmanoma – aplinkos autentiškumą, būdingas architektūros ir įrangos detales. Senasis mūrinis rūmas (Nr. 2) restauruotinas ir pritaikytinas kultūrinei paskirčiai. Čia galėtų būti biblioteka, memorialinis Rōmerių ir Bagdonišio muziejus. Profesoriaus M. Rōmerio gyvenamasis namas perstatytas ir todėl gali būti naudojamas, pritaikomas studentų bendrabučiui, užsiėmimų auditorijoms. Nedera užmiršti teisėtų paveldėtojų – trijų profesoriaus dukterų interesų. Medinis rūmas (Nr. 1) tvarkytinas esamo dydžio (nors trūkstant patalpų galėtų būti atstatomas ir rytinis flygelis), čia galėtų būti profesūros, svečių viešbutis³².

Jau treji metai Bagdonišio dvaro sodyba stovi apleista, niokojama. Atgimstančiai Lietuvai skaudulių pakanką ir be jo? Žinoma. Bet juk turi kas nors prisiminti ir prisiimti Bagdonišio rūpesčius...

Römerių Bagdoniškių dvaro planas

³¹ Rokiškio rajono Bagdoniškių specialieji priešprojektiniai tyrimai ir regeneracijos projektiniai pasiūlymai.

³² Ibid.